

Miljan Ristić

DVE DECENIJE KREATIVNOSTI IVANA POTIĆA

Ivan Potić rođen je 24. maja 1972. godine u Zaječaru. Taj dan će za njega biti važan ne samo zbog toga što je tada započela njegova misija na ovoj posrnujoj planeti, već zato što će se tog istog dana, samo trideset jednu godinu ranije, roditi Robert Alen Cimerman, većini poznat kao Bob Dilan. Taj isti dan rođenja njih dvojicu će povezati i uticati na Potićevo stvaralaštvo, umetnički izraz i čitav život. Normalno da će Potić to shvatiti mnogo godina kasnije kada mu život donese potrebno iskustvo i znanje, ali to samo potvrđuje činjenicu da se neke stvari u našim životima dešavaju mimo naše volje i našeg znanja, da utiču na mnogo toga čega u tim trenucima nismo ni svesni. Neminovno, i čini mi se, neizbežno, put Potićevog odrastanja vodio ga je u Dilanov zagrljaj. Kada ga je prvi put čuo, iako je bio isuviše mlad za takvu vrstu muzike, a tada su svi slušali pank, hard-rok i metal, Potić je prigrlio Dilana i otada i do dana današnjeg on mu obitava u ušima, mislima i duši. Njegova muzika i njegovi stihovi prožimaju Potićevo biće. Od tada je prošlo nekoliko decenija, Potić je u svojim pedesetim godinama, ali i dalje uživa u stvaralaštvu Boba Dilana, piše i bavi se muzikom. Objavio je dva muzička albuma sa bendom *Slam*, koji je svoj muzički izraz bazirao na soft roku, protkanom elementima fanka, bluza, esid džeza i popa. I dalje je muzički aktivan kroz bend *Schlagersoundsystem*.

Ove, 2023. godine, navršava se dvadeset godina od objavljivanja Potićeve prve zbirke priča *Vratolomije*, objavljene 2003. godine u okviru edicije Prva knjiga Matice srpske, pa je u tom smislu ovaj tekst i koncipiran kao jedna retrospektiva stvaralaštva Ivana Potića. Za protekle dve decenije Potić je bio i više nego produktivan. Objavio je petnaest knjiga. Shodno tome, nemoguće je kroz jedan tekst sagledati i objasniti Potićevo stvaralaštvo, jer svaka knjiga za sebe svojim kvalitetom i značajem zaslužuje da bude posebno izanalizirana i predstavljena, pa bi u tom smislu detaljna analiza Potićevog stvaralaštva zapravo bila knjiga za sebe. Ipak, pokušaću da na jedan sveobuhvatan i sažet način prikažem Ivana Potića i dve decenije njegove kreativnosti.

Kratka proza

Potićevo književno stvaralaštvo je najproduktivnije kroz kratku prozu. Kroz priče i pripovetke autor nam u najvećoj meri govori o svemu onom što vidi i oseća, šta mu smeta, za šta se zalaže, kuda teži, čega se užasava, šta prezire, protiv čega se bori... Do sada je objavio devet zbirki kratkih priča: *Vratolomije* (Matica srpska, Novi Sad, 2003), *To što je stvorilo čoveka* (IP „Filip Višnjić”, Beograd, 2005), *Još jednom o nevidljivom* (KD Sveti Sava, Beograd, 2007), *Vilenjaci u živom blatu* (NKC, Niš, 2010), *Vesele priče o tugovanju* (Centar za kulturu Zaječar, Zaječar, 2013), *Kvadrat na crnom kvadratu* (Studio „Znak”, Beograd, 2015), *Pričožder* (NKC, Niš, 2017), *Rezultati* (KCNS, Novi Sad, 2019) i *Život i isključenija* (NKC, Niš, 2020).

Potićeve kratka proza je sklop više književnih pravaca, u velikoj meri avangardnog načina izražavanja, ipak – priče su razumljive, pristupačne i pune poruka. U njima je obuhvaćeno gotovo sve, počevši od krize identiteta, unutrašnje borbe, pokušaja da se opstane i pronađe smisao, do jedne ozbiljne i grube kritike društva i stanja stvari koje vlada i koje nas okružuje. U pitanju je svojevrsna hronologija jednog vremena prepuna nadrealnih elemenata, fantastike i apsurdna. U tom smislu, Potićeve proza predstavlja mešavinu istine i mašte, realnosti i fikcije, u njoj autor kombinuje gotovo nespojive segmente, gradeći svoje junake kao kombinaciju stvarnih likova, istorijskih ličnosti i fikcionih (anti)junaka iz sveta književnosti, umetnosti i pop kulture. U njegovim pričama pojavljuju se mnoge značajne ličnosti, koje su *umetanjem u prozni tekst* postale njegovi junaci, ali se javljaju i sasvim nove karakterne i individualne kreacije kao produkt autorove imaginacije. Čitajući Potićeve priče naletete na Odiseja, Frenka Zapu, Kapetana Bifharta, Ajnštajna, Ničea, Foknera, Henka Mudija, Monti Pajtone, Čaka Norisa, Švarcenegera i mnoge druge.

Ivan Potić svoje kratke priče piše spontano. One su stvarane iz realnog života, a nadograđene fikcijom. Kako što kaže sam autor, „počnem pričicu i ne znam kako ću da je na kraju završim”. Junaci Potićeve priče žive živote u jednom svetu besmisla u kojima su poremećeni sistemi vrednosti, gde su do izražaja došli ljudi koji to ne zaslužuju, prosti, primitivni, neobrazovani, nekulturni, bahati, prepuni para, dok su oni drugi – obrazovani, talentovani, vredni, umereni, kulturni – bukvalno uništeni, marginalizovani i dovedeni na ivicu egzistencije. Potićeve priče govore o traženju smisla u opštem besmislu. O nastojanjima da se održi u životu nada u hropcu. O traženju izlaza iz gotovo bezizlazne situacije. Čitalac će svakako prepoznati opisani svet identifikujući ga sa svetom u kojem živi, ipak, nadrealizam i fantastika kojima su prožete priče daje im drugu dimenziju, koja će čitaoca naterati da se u još većjoj meri suoči sa apsurdom u kojem živimo svi mi, neminovno ga navodeći da se zapita „hoće li se ikad nešto promeniti nabolje ili smo osuđeni na tu večnu kakistokratiju”.

Kao rezime o Potićevoj kratkoj prozi parafraziraću reči profesora Filološkog fakulteta u Beogradu, književnog kritičara i pisca Mihajla Pantića, urednika prve dve Potićeve knjige, koje je izrekao na jednoj od promocija Potićeve zbirke priča:

Potić svoj književni opus temelji na nasleđu avangarde. Kao istoričar umetnosti on piše sa akustičnim aparatom, stalno se obazirući na svet kulture. Konstanta Ivanovog pisanja je zapravo to neprestano transformisanje, da jedna stvar jeste drugo, da druga stvar jeste treće, da treća stvar jeste četvrto, da četvrta stvar jeste peto, da peta stvar jeste prvo i tako dalje. Dakle, imate takvu jednu neprestanu vrtešku iz koje se stvari premeću jedna u drugu i nekako povezuju. I tu zbilja funkcionise princip neke nadlogike, to nije ova naša svakidašnja, zdravorazumska, motivisana, objašnjiva logika. To je nadlogika. To je logika jezika, odnosno jezika tih podudarnosti i tih slučajnosti, koje i nisu slučajnosti već su oblici neke neminovnosti. Za ovakvu vrstu jezičke igre kroz česte transformacije Potićeve priče zahtevaju čitaoca dubinske zainteresovanosti. Tu je zatim i momenat podsvesnog, što Ivanove knjige povezuje sa iskustvom nadrealizma. Dakle, nije reč o automatskom pisanju, već upravo u činjenici da pomoću književnog teksta svaki čovek koji piše otkriva neke nesvesne sadržaje koje u sebi nosi – prvo sebi, a zatim i čitaocima.

Poezija

Iako je Potić objavio „samo” tri zbirke poezije: *Netačni odgovori na pogrešna pitanja* (IP „Vaša knjiga”, Beograd, 2009), *Bilo bi lepo da praznina ima oblik* (Narodna biblioteka „Njegoš”, Knjaževac, 2012) i *Zlatni presek – pesme o idealnim proporcijama završene mladosti* (Studio „Znak”, Beograd, 2018), što je triput manje u poređenju sa brojem knjiga kratke proze, poezija je bitna u književnoj ekspresiji ovog autora baš iz razloga što se tematski nadovezuje na kratku prozu, ali ipak svojim izrazom kod čitalaca izaziva sasvim drugačiji doživljaj i emocije.

Potićeva poetika, kao i proza, jeste u osnovi kritika društva, ali se bavi i čovekovim bićem, osećanjima, bilo da je to iznošenje unutrašnjeg stanja i duha pojedinca, bilo da je u pitanju prikazivanje kolektivne ispraznosti. Tematski, Potićeva poezija predstavlja spoj emocija i misli koncentrisanih na surovu realnost, one urbanim pojmovima opisuju apsurd koji živimo, povremeno iskačući u nadrealizam. Njegova poezija operiše slikama svakodnevice u pokušaju da opeva ono što on kao autor, umetnik i erudita vidi, doživljava i oseća. Iz njegovih stihova isijava crni humor, sarkazam, nezadovoljstvo i bes, njima on postavlja pitanja samom sebi, ali i čitaocima, pokušava da pronađe utehu, smisao i opravdanje. Neretko su odgovori kamuflirani među tim kratkim, dinamičnim i moćnim stihovima. Njegove pesme jesu britka kritika društva u kojem živimo i civilizacije kojoj pripadamo, bez obzira da li se pesma bavi našom Stradijom ili čitavim Vrlim novim svetom. Potićevi stihovi jesu upozorenje i razotkrivanje svega onog što ne valja, što je narkardno, pogrešno i loše. U tom smislu njegove pesme moralno pesniče one koji još uvek znaju za stid i sramotu, ili udaraju niske udarce onima koji su to svakako zaslužili. To je njegova borba sa vetrenjačama, u kojoj je u više navrata i sam zadobio niske udarce i teške rane. Bilo da se bavi svakodnevicom ili nekim epohalnim i nesvakidašnjim događajima, Potić je u svojoj poeziji dosledan sebi, surovo iskren i bez dlake na jeziku.

Tako u pesmi „Opušak”, koja se bavi požarom u kojem je izgoreo Notr Dam, Potić peva o ljudskoj neodgovornosti, egoističnosti i nebrizi, nagoveštavajući i upozoravajući da će civilizacija u kojoj živimo možda biti uništena sličnom nepažnjom:

*[...] zbog ljudske nepažnje
 i gluposti
 nestaje civilizacijsko blago
 drevni gradovi
 kipovi
 crkve
 problem sa savremenim svetom
 je što je čovek u njega bačen
 kao opušak
 sve što može
 je da sa sobom
 čitav svet povuče dole
 u svoje ništavilo

 da je čovek iskra
 sve bi bilo drugačije.*

I kad se osvrće na život i stanje u ovom našem Srbistanu, kako ga zove, ili svom Pušigradu, to jest, Dogvilu, Potić je takođe beskompromisan, sarkastičan, direktan, što se može videti i u njegovoj „Senzaciji”:

*Treba nam više
senzacija*

*u centru Dogvila
niče novi restoran
onaj što svira u češalj
gleda u vrata*

pas zapišava prag

*ljudi hromirane jetre
žure na viski*

*majka golog pupka
grli dete s velikim rancem*

*leti radioaktivna prašina
ali dobro je
još nema čađi...*

Odgovor nošen vetrom

U martu 2018. godine Ivan Potić je objavio knjigu *Odgovor nošen vetrom*, koja predstavlja prevod pedeset dve Dilanove pesme. Iz bogatog umetnikovog opusa odabrao je, preveo i pretočio Dilanove bisere u zbirku poezije, dodajući im svojevrsni autorski lirski dnevnik. Važnost, uticaj i značaj Boba Dilana, tog svevidećeg Homera dvadesetog veka, ne samo na svet muzike već na umetnost uopšte, zvanično su potvrđeni 2016. godine, kada je dobio Nobelovu nagradu za književnost, što je izazvalo različite kontroverze širom sveta. Na taj način Dilan je još jednom pomerio granice i postavio standarde popularne kulture, uzburkavši površinu tog odavno učmalog mrtvog mora. Važnost ove knjige ogleda se u činjenici da ona predstavlja prvu objavljenu knjigu prevedenih Dilanovih pesama na srpski jezik nakon što je postao nobelovac. Shodno tome, *Odgovor nošen vetrom* predstavlja još jedno veliko književno zaveštanje koje će u velikoj meri omogućiti bolje razumevanje kako samog Dilana tako i njegove umetnosti i uticaja koji je ostavio na mnoge umetnike i stvaraoce. Po pitanju izbora pesama u knjizi, Potić je u predgovoru knjige, između ostalog, rekao:

...Odlučio sam se za intimni izbor, pedesetak mojih omiljenih pesama iz cele Dilanove karijere, od čuvenih antiratnih i ljubavnih pesma iz prvog perioda do pesama iz pozne faze ovog umetnika, na kojima Dilan apsolvira sopstvenu starost i/ili otuđenje.

Kao rezime za ovu važnu knjigu prevoda najbolje će biti da navedem nekoliko Dilanovih stihova koje je Potić mnogo puta slušao, studiozno proučavao i stručno preveo. Ovo je samo jedna od strofa iz pesme „Vremena se menjaju” (*The Times They are a Changing*) iz 1964. godine:

*Dođite, pisci i kritičari,
vi što proričete svojim perom,
držite oči otvorene,
ovakva šansa neće ponovo doći
ali, ne govorite pre vremena,*

*točak se još uvek vrti
i još se ne zna ime onog
kog će pokazati*

*današnji će gubitnik
sutra pobednik biti*

Jer vremena se menjaju

Dnevnik neutešnog kosmonauta

Potićeovom romanu prvencu *Dnevnik neutešnog kosmonauta* (Studio „Znak” / Gramatik, Beograd, 2016) prethodilo je šest zbirki priča i dve zbirke poezije. U trenutku kada je krenuo da piše svoj roman, Potić je već bio izgrađen pisac koji je imao prilično znanje iz oblasti umetnosti, kulture i istorije. Roman *Dnevnik neutešnog kosmonauta* objavljen je u julu 2016. godine i ušao u širi izbor za Nagradu kritike za roman godine koju dodeljuje časopis *NIN*. Kao što sam autor kaže, bio je to njegov eksperiment i pokušaj da se okuša u pisanju romana. Eksperiment za koji je upotrebio sve svoje znanje i iskustvo, stečeno u prethodne gotovo tri decenije.

Dnevnik neutešnog kosmonauta ima tri plana. U prvom planu to je zapravo hronika jednog malog srpskog Tvin Piksa, modelovanog po uzoru na Zaječar. Inspiracija je jednim delom pronađena i u ljudima koji stvarno žive u ovom gradu. Sve se dešava 2012. godine u vreme najavljenog smaka sveta. Novinar Ivan Popović, glavni lik u romanu, radi u jedinom lokalnom časopisu pod nazivom *Naša stvarnost*. To je neka kombinacija crne hronike, oglasa i trećeg oka. U pozadini priče je alternativna istorija, koja obuhvata i misteriju vezanu za planinu Rtanj i sve tajanstvene priče vezane o ovoj planini. Šta je sve to Rtanj? Da li je to planina ili kosmodrom? U tekstu se pojavljuju i mnogi ljudi koji su u stvarnom životu poznanici i prijatelji autora. Takođe, prisutna je podela na *ljude svetla* i *ljude tame*. U njihovoj konstantnoj borbi odvija se priča. Treća dimenzija je ta naučnofantastična i ona se može nazvati metafizičkom dimenzijom romana. Kroz *Dnevnik neutešnog kosmonauta* autor nam iznosi jednu veoma kompleksnu priču koja predstavlja spoj mnogih elemenata, počevši od apsurdna svakodnevice, preko alternativne istorije,

filozofije, psihologije, pop kulture, do naučne fantastike i metafizike, a sve to je protkano pajtonovskim satiričnim humorom.

U kulturnoj emisiji *Vavilon* koja se emituje na drugom kanalu RTS-a i bavi se savremenom svetskom i domaćom književnošću, književna kritičarka Tamara Krstić je povodom ovog romana rekla sledeće:

U svom Dnevniku neutešnog kosmonauta Ivan Potić pokušava da ispiše jedan roman o teskobi, jedan roman kao potragu za izgubljenim i neostvarenim životom, jedan roman kao potragu za jednim malim čovekom izgubljenih nada, izgubljenih snova i svega onoga što ovu našu stvarnost čini tako crnom u doživljaju jedne distopijske crnohumorne groteske.

Za Ivana Potića važi da ironija, paradoks, apsurd i groteska žive u našoj stvarnosti koja je ovde gotovo identično prenetu u književno delo, tako da postaje fantastičnija realnost, odnosno fantastičnija književnost od same stvarnosti. Sa druge strane, roman Dnevnik neutešnog kosmonauta može se čitati kao hronika ludila u jednom malom mestu u Srbiji nadomak Rtnja, Rtnja koji je takođe jedan važan prostor za ovaj roman, Rtnj koji postaje jedno mitsko mesto, ali i prostor u kome se sudaraju različiti svetovi, različite istorije, alternativne istorije, mitovi i legende. Sa treće strane, Ivan Potić u ovom romanu pokazuje da ta distopijska crnohumorna groteska stvarnosti, ovoga sada i bitisanja ovde, zapravo donosi vrlo crnu viziju budućnosti. Otuda ovaj roman možemo čitati kao roman o teskobi, roman o nuli, roman o smaku sveta, roman o zemlji izgubljenih snova. Takođe, ovaj roman možemo čitati kao pokušaj odbrane od palanačkog duha koji živimo, od same palanke, od onih kvazivrednosti koje živimo, kao odbranu onog poimanja da svet postoji samo ukoliko je umetnost prisutna kroz filmove, kroz muziku, kroz knjige, kroz filozofiju, kroz velike ljude, da sam svet ima smisla samo ukoliko se oslika ili protumači slikom ili rečju.